

1.1. Mevlevi Ayini

Tüm dünya tarafından fikirlerine itibar edilen, sözleri ve eserleri hakkında birçok dilde sayısız kitaplar yazılan, kendinden sonraki tüm asırlarda fikirleri, felsefesi, toplumsal hayata yaptığı etkileri tartışılan Hz. Mevlânâ, Mesnevî'sinde kendi adını Muhammed bin Muhammed bin Hüseyin el-Belhî olarak ifâde etmiştir. Hz. Mevlânâ o dönemde Diyâr-ı Rûm şeklinde isimlendirilen Anadolu'ya gelip yerleştiği için Rûmî yani Anadolulu olarak anılır. Bu bölümde Mevlânâ'nın bu özelliklerinin dışında kitabımızın da konusu olan müziği ve mevlevi ayini hakkında bilgi vereceğiz.

Hz. Mevlânâ semâ için "Semâ nedir bilir misin? Varlıktan sıyrılıp kendinden geçerek, mutlak fenâ (yokluk) içinde bekâ (varlık) lezzetini duyabilmektir." demektedir. Mevleviliğin ayin şekli bütün hâl ve hareketleri ile diğer tarikatlardan farklılık arzeder.

Mevlevilerin, mukâbele/semâ denen dinî törenleri sırasında okudukları büyük bestelere Mevlevi Ayini denir.

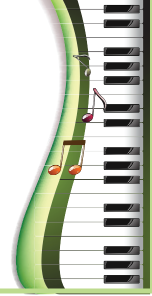

Mevlevi ayinleri Türk musikisinin miraciyye formu dışında en büyük formudur. Belirli hareketler için özel olarak bestelenmişlerdir. Ayinlerin güfteleri Farsça'dır. Güfteler, Hz. Mevlânâ'nın "Mesnevî" ve "Dîvân-ı Kebîr" adlı eserlerinden alınmıştır. Mevlevi ayinleri mimarideki Selimiye, Sultan Ahmet, Süleymaniye gibi büyük mimari eserlerimizin mûsikîdeki yansıması olarak düşünülebilir. Semâ mukâbelesi dört bölümden oluşur. Her bölüme selam adı verilir.

BİLGİ KUTUSU

Mevlevi ayinlerinin temelinde üç unsur büyük değer taşımaktadır:

1.Edebî birer şaheser olan şiirleri
2.Müzikal birer şaheser olan müzikleri
3.Raksın şaheseri olan semâ

Vakit namazının kılınmasının ardından Mesnevî sohbeti yapılabilir. Daha sonra Mevlevî mukâbelesine geçilir. Kıyamet gününü temsil eden Mevlevi mukabelesinin seyri aşağıdaki gibidir;

1. Kur'an-ı Kerim okunur.
2. Naathân Itrî'nin natını okur.
3. Neyzen uzunca bir baş taksim yapar.
4. Taksimin bitişinde sazlar dem tutar ve peşreve girerler.

Sazlar peşreve girdikleri anda şeyh efendi ve dervişler şiddetle ellerini yere vurarak ayağa kalkarlar. Darb-ı Celâl denilen bu hareket, sura üflendiğinde bütün ölülerin kabirden dirilişini de temsil eder. Devr-i Veledî denilen bu yürüyüş, Devr-i Kebir dediğimiz usulün ayak uydurup semâhâneyi üç sefer dolaşmakla yapılır.

Sema dört selamdan oluşur.

Mevlevi mukabelesinin icra edildiği semâhaneler daire şeklindedir. Postun şeyhe göre sağ tarafından kapıya kadar olan ve Devr-i Veledîde yürümeye başlanılan kısma "kavs-i nüzûl" (iniş yayı) kapıdan tekrar şeyh postuna kadar olan kısma ise "kavs-i urûc" (çıkış yayı) denir. Kavs-i nüzûl mutlak varlıktan insana kadar inişi, maddi alemi, kavs-i urûc ise insandan mutlak varlığa çıkışı, manevi alemi temsil eder. Posttan itibaren kapıya kadar uzandığı farz edilen ve "hatt-ı istivâ" denilen hat ise bu iki devri tam ortadan ayırdığı için onun üstüne basılmaz. Semâzenler hem kendi hem de semahane etrafında dönerler.

Semâ dört selamdan oluşur. Birinci selamın güfteli kısmı bitince bütün semâzenler oldukları yerde yüzleri şeyhe bakacak şekilde düşmemek için ikili üçlü gruplar hâlinde birbirlerine yaslanırlar. Yine kollarını göğüslerine çaprazlayıp niyaz vaziyeti alırlar. Birinci selam insanoğlunun Allah'ın (c.c.) yüceliğini bilmesi ve kendi kulluğunu idrak etmesidir.

İkinci selam, birinci selam gibi devam eder. Bu selam ise Allah'ın (c.c.) kıyas kabul etmez kudret ve kuvveti karşısında kulun hayranlığını ifâde eder.

Üçüncü selam da bir ve ikinci selama benzer ve biraz daha yürük usuller kullanılır. Üçüncü selam, ikinci selamdaki hayranlığın Allah (c.c.) aşkına dönüşmesidir ve bu aşkla şevkin bir araya gelmesidir.

Dördüncü selamda semâhane etrafında dönme kesilir ve semâzen sadece kendi etrafında döner. Son selama kollarını açarak iştirak eden şeyh, meydanda yakasından tutarak semâa eşlik eder. Dördüncü selam Rabb'in ululuğunu Hakke'l-yakin mertebede gören kulun kulluğunu tam anlamı ile idrak etmesi ve bu kullukta sabit bir duruma gelmesidir ki, bu sebeple dördüncü selamdaki semazenlerin yalnız kendi etraflarında dönüp semâhaneyi artık dolaşmamaları yani dik ve sabit durmaları bunu temsil eder.

Selam sona erince ney taksimine başlanır. Şeyh efendi yerine dönerek yeri öper ve postu selamlar.

Bir aşır okunur. Aşır bitince şeyh efendi Fâtiha der ve dervişan ayağa kalkar.

Barekallah diye başlayan dua okunur.

Fatiha okunduktan sonra ise, ervah-ı tayyibeleri... diye başlayan gülbank okunur. Gülbankın sonunda "Keremi Ali Hu diyelim Huuuu..." diyerek Hû ismini uzatır ve dervişan da Hû ismini söyler.

Şeyh efendi kapıya yönelir. Kapıya gelince baş keserek "es-selâmü aleyküm" der. Semâzen başı veya aşçı başı ise baş keserek "ve aleyküm selâm ve rahmetullâhi ve berekâtühuuu" der. Şeyh yine kapıya yakın bir yerden selam verir bu sefer selamı mutrıbandan birisi alır.

Kapıya varınca baş keser ve bütün dervişler de baş keserek selam alırlar.

Son olarak herkes şeyh efendinîn ardından sırayla yürüyüp semâhaneyi terk eder